

עליית מצרים

מים ראשונים: אנו רגילים למונחים עלייה ראשונה, שנייה, שלישית וכו', עליית תלמידי הגר"א וכו', בקשר עם חידוש היישוב היהודי בארץ בימינו. כך גם הביטוי עליית בית שני.¹ אך בהקשר לגאולה ממצרים, מקובל בד"כ הביטוי 'יציאת מצרים'. ואנו נבקש להראות שקיימת גם 'עליית מצרים' ואם אכן כך, אזי היא העלייה הראשונה מכולם.

ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים: (שמות יג ח).

ויעל אברהם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו וכו': (בראשית יג א פרשת לך לך).³

וירא העם כי בשש משה לרדת מן החר ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו: ... ויקח מידם ויצר אתו פחרט ויעשהו עגל מסכה ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלך מארץ מצרים: (שמות לב א ד).⁴

וידבר ה' אל משה לך עלה מזה אתה והעם אשר העלית מארץ מצרים אל הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה: (שמות לג א).⁵

אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בם: כי אני ה' אלהיכם והתקדשתם והייתם קדשים כי קדוש אני ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש על הארץ: כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים והייתם קדשים כי קדוש אני: (ויקרא יא מה פרשת שמיני).⁶

¹ שגם הוא כנראה ביטוי של המחקר ההיסטורי. ראו אמנם ברש"י דברי הימים א ה מא: " ... כשעלו מבבל בבית שני", אך הביטוי במקרא והשכיח במקורות הוא 'עליית עזרא', שמקורה בפסוק: "הוא ערךא עלה מבבל והוא ספר מהיר בתורת משה וכו' " (עזרא ז ו). ובחז"ל נזכרת עלייה בבית שני בתוספתא סנהדרין פרק ד הלכה ז, גמרא ראש השנה דף ג ע"ב, יומא דף ט ע"ב, קידושין דף סט ע"ב ועוד.

² זה הפסוק הראשון בתורה בו מצאנו את 'עליית מצרים' (נכון יותר עלייה ממצרים), אם לא שניתן את זכות הבכורה ליוסף בדברי פרידתו מאחיו ערב מותו, בראשית נ כד: " ... ואלהים פקד ופקד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב". (יוסף גם מבקש שם: "והעליתם את עצמותי מזה", וקיום הדבר בימי יהושע, ככתוב ביהושע כד לב: "ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם וכו'"). ואולי נזכרת עלייה ממצרים אפילו קודם בהבטחת הקב"ה ליעקב, בראשית מו ד: "אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה וכו' " – הגם ששם זו כנראה הבטחת אישית ולא לאומית, ראו דברינו [אל תירא מרדה מצרימה](#) בפרשת ויגש. ואם נדקדק עוד בלשון המקרא ובספר בראשית, הרי לנו גם 'עלייתם' של אחי יוסף ביקורת קוסף התודע אליהם, כאשר עלו להוריד את יעקב למצרים, ככתוב בבראשית מה ט: "מהרו ויעלו אל אבי וכו' ". וכך שם גם בפסוק כה: "ויעלו ממצרים ויבאו ארץ כנען אל יעקב אביהם". אך דא עקא, שזו עליה צורך ירידה.

³ האם נאמר שאברהם קדם לכולם? ראו בראשית רבה מ ו על פסוק זה: "אמר הקב"ה לאברהם אינינו: צא וכבוש את הדרך לפני בניך. אתה מוצא כל מה שכתוב באברהם, כתיב בבניך". בהמשך הדרשה שם נמנים השוואות רבות בין אברהם שירד למצרים ובין בני ישראל (בני יעקב) שירדו למצרים. ודווקא ההשוואה של עליית אברהם ממצרים עם עליית בני ישראל לא נמנית, אפשר שנמצא להלן סיבות לכך. אך את ההחסר מדרש בראשית רבה, בא להשלים פסיקתא זוטרתי (לקח טוב) על הפסוק, שדורש: "ויעל אברהם ממצרים - כדרך שהיו מצרים עתידין לעלות, דכתיב: ואומר אלה אתכם מעני מצרים". מנגד, נראה שרמב"ן שמותח ביקורת קוסף על ירידה זו של אברהם למצרים, לא היה מונה "עלייה" זו ממצרים - ראו פירושו לבראשית יב י, מובא בדברינו [האם נגזר על אבותינו לרדת למצרים](#) בפרשת וארא, וכן [מוטיב הגלות בספר בראשית בשיטת רמב"ן](#) בפרשת ויחי. ועכ"פ, בברית בין הבתרים בראשית פרק טו, מצאנו את הפעלים: "יצאו" ו"ישוּבו", לא את הפועל "יעלו".

⁴ האירוע הבא בו נזכרת עלייה ממצרים הוא חטא העגל! הקב"ה פתח בדבר הראשון: "אני ה' אלוהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" - כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי" (מכילתא, רש"י), "שעל מנת כן הוצאתיך מבית עבדים, שתקבל אלוהותי עליך" (שמות רבה כט ג) - והם שחטאו בעגל אמרו: "אשר העלך מארץ מצרים!" ומי הוא שהעלה? משה! ראו גם דברי הקב"ה למשה, שמות לב ז-ח: "וידבר ה' אל משה לך רד כי שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים: סרו מהר מן הדרך אשר צויתם עשו להם עגל מסכה וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלך מארץ מצרים". ממש כדברי העם לפני עשיית העגל: "כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו". ועכשיו ננוף משה בגין ירידתם של בני ישראל!

⁵ חוזר הפועל עליה בתחילת הפיוס בראש פרק לג. שוב משה הוא שהעלה את בני ישראל ממצרים וכאן הוא עצמו צריך לעלות. האם השימוש בפועל עליה לאורך פרשת חטא העגל והקמה ממנה הוא משמעותי? האם [לסניגוריות הרבות על חטא העגל](#) (ראו דברינו בנושא זה בפרשת כי תשא), נוכל להוסיף את השימוש בלשון "העלך", ולומר שבני ישראל אמנם חטאו בעגל, אבל הוקירו והעריכו את עובדת יציאתם מצרים (עליית מצרים)? שלא כמו תלונותיהם במקרים אחרים: "למה העליתונו ממצרים", כאן הם מעריכים את שחרורם משעבוד מצרים! אולי נוכל גם לדרוש בזכות עולי הים ממצרים שהם בבחינת "אותי עזבו תורת שמרו" - האנישו את הקב"ה בעגל (לאחר שאולי האנישו את משה), כשיטת הרמב"ם על "דור אנוש" שהמירו את האמונה המופשטת בדבר מוחשי (בראשית הלכות עבודת כוכבים), אבל זכרו את אירוע השחרור מעול מצרים והוקירו אותו.

⁶ ראו פירוש רש"י על הפסוק: "כי אני ה' המעלה אתכם - על מנת שתקבלו מצותי העליתי אתכם. דבר אחר: כי אני ה' המעלה אתכם, בכלן כתיב: והוצאתי, וכאן כתיב: המעלה, תנא דבי רבי ישמעאל: אלמלי לא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל שאין מטמאין בשרצים כשאר אומות, דיים. ומעליותא היא גביהו, זהו לשון מעלה". רש"י זה מבוסס על גמרא בבא מציעא שנראה במקור הבא. ורק נעיר שאין זה "המעלה" היחיד. להלן נראה עוד אחד.

בבא מציעא דף סא עמוד ב – לשון מעלה וקדושה

רבינא איקלע לסורא דפרת. אמר ליה רב חנינא מסורא דפרת לרבינא: יציאת מצרים דכתב רחמנא גבי שרצים למה לי? - אמר ליה: אמר הקב"ה: אני הוא שהבחנתי בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור, אני עתיד ליפרע ממי שמערב קרבי דגים טמאין בקרבי דגים טהורין, ומוכרן לישראל.⁷ - אמר ליה: אנא המעלה קא קשיא לי, מאי שנא הכא המעלה דכתב רחמנא? - אמר ליה: לכדתנא דבי רבי ישמעאל, דתנא דבי רבי ישמעאל: אמר הקב"ה: אילמלא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה, שאין מטמאין בשרצים - דיי.⁸

פִּי תִצָּא לְמַלְחָמָה עַל אֵיבֶךָ וְרֵאִיתָ סוּס וְרֶכֶב עִם רַב מִמֶּךָ לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעֲלֶךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:
(דברים כ א פרשת שופטים).⁹

המדרש הגדול דברים כ א (מדרש תנאים לדברים שם) – הרבה מעלות עליתי אתכם

המוציאך מארץ מצרים לא נאמר, אלא "המעלךך" - אמר להן הקב"ה: הרבה מעלות עליתי אתכם,¹⁰ ולא במצרים בלבד אלא בכל המקומות ... ובמדבר הוא אומר: "מי זאת עולה מן המדבר" (שיר השירים ג ו), ועכשיו אפילו אין בידכם אלא קרית שמע בלבד, שאתם מזכירין בה יציאת מצרים, כדאי היא שתעמוד לכם בפני איביכם, לכך נאמר: "המעלךך מארץ מצרים".¹¹

פירוש משך חכמה דברים כ א – במלחמה כמו בעלייה ממצרים

"לא תירא מהם כי ה' וכו' המעלךך מארץ מצרים". פירושו על פי דברי הירושלמי (פאה א א): דורו של דוד, כולם צדיקים היו, ועל ידי שהיה בהם דילטורין (לשון הרע) היו נופלים במלחמה וכו'. אבל דורו של אחאב עובדי עבודה זרה היו, ועל ידי שלא היו בהם דילטורין היו יורדים למלחמה ומנצחים.¹² וזה בעת שהעלן מארץ מצרים היו עובדי עבודה זרה ... ולא היה בהם דילטורין, כמבואר במכילתא פרשת בא. וזה שאמר, שאף אם אתה נמוך במדרגה כמו שהעלךך ממצרים – "לא תירא מהם".¹³

⁷ ראו שם בגמרא בקטע קודם את דרשת רבא (רבו של רבינא) למה נכתבה יציאת מצרים במצוות ריבית, ציצית, והקפדה על משקלות: "אמר הקב"ה: אני הוא שהבחנתי במצרים בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור - אני הוא שעתידי ליפרע ממי שתולה מעותיו בנכרי ומלוה אותם לישראל בריבית, וממי שטומן משקלותיו במלח, וממי שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא". רבינא תלמידו של רבא הזדמן לעיר סורא ורב חנינא שאל אותו מדוע נזכרת יציאת מצרים במצוות שרצים, ורבינא נותן לו תשובה מעין הדרשה של רבא רבו (שגר במחוזא) על הקב"ה שידע ביציאת מצרים להבחין בין טיפה לטיפה. אבל רב חנינא מסביר לו שלא זו הייתה שאלתו.

⁸ שאלת רב חנינא לא הייתה על עצם אזכור יציאת (עליית) מצרים באיסורי שרצים, אלא מדוע דווקא כאן שינתה התורה ונקטה בלשון על"ה ולא יצ"א ממצרים, כבשאר המצוות. ועל כך עונה רבינא בדרשה המיוחסת לבית מדרשו של רבי ישמעאל: "אילמלא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה ... דיי". מפרש רש"י על הדף שם בגמרא: "אלא בשביל דבר זה - כדמפרש לקמיה שהן מעולים ונאים, ואינן נמאסים בשקצים הללו, להכי כתב לשון עילוי, שמעלה גדולה היא אצלם". וכך גם מפרש רש"י על הפסוק בויקרא יא מה, שהבאנו בהערה 6 לעיל. ואבן עזרא בפירושו לפסוק בויקרא יא מה, מדגיש את מוטיב הקדושה שבפסוק: "כי לא העליתי אתכם מארץ מצרים כי אם להיות לכם לאלהים, ואם לא תהיו קדושים לא אהיה לכם לאלהים, על כן אם רצונכם שאהיה לכם לאלהים תהיו קדושים". ראו בדרך זו גם פירוש ספורנו: "כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים. וראוי לכם שתעשו זה ההשתדלות להתקדש ולהיות קדושים, כדי להפיק רצוני, כי אמנם כונתי כשהוצאתי אתכם מארץ מצרים היה כדי שתשיגו זה, שאהיה לכם לאלהים בלתי אמצעי, ושתהיו קדושים ונצחיים בהדמותכם אלי במדות ובמושכלות, כי קדוש אני". לשון "המעלה אתכם מארץ מצרים" קשורה לקדושה ולמעלה. העליתי אתכם על מנת שתעלו ותתקדשו. וזאת, דווקא במצווה שלא קשה לקיימה. ראו בהמשך גמרא בבא מציעא הנ"ל על שכר המצוה ועל ה"מאיסה".

⁹ בדומה לאיסור שרצים לעיל, גם כאן נוקטת התורה בלשון על"ה ולא יצ"א ממצרים – ביציאה למלחמה, בנכונות להגן על החירות והריבונות שהם הפך השעבוד. אלה שני המקומות שמצאנו בתורה של הפועל על"ה בהקשר עם יציאת מצרים. ראו דברינו [מצוות זכירת יציאת מצרים](#), בתקציר ובהרחבה, בהם מנינו 34 מצוות שרק בשתיים נזכר הפועל על"ה. בכל השאר הפועל יצ"א, ובראשם שוב הדיבר הראשון במעמד הר סיני: "אני ה' אלוהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", שהיא מצוות האמונה. יצ"א ולא על"ה.

¹⁰ איך אנחנו קוראים כאן: העליתי אתכם או שמא עלייתי אתכם? אם כאחרונה, ראו דברינו [אשר פדית גויים ואלוהיו](#) בפסח.

¹¹ ופירוש אלשיך מדגיש את מידת האמונה והביטחון: "ה' אלהיך עמך המעלךך מארץ מצרים - בשכר האמנה והביטחון שעל כן יצאו ביד רמה, כמו שאמרנו ז"ל על פסוק ויאמן העם". וכך בדומה פירוש אור החיים: "וגמר אומר המעלךך מארץ מצרים, כי זה מופת חותך ... וזה לך האות כדי שתתחזק במלחמה". ומוסיף פירוש העמק דבר: "המעלךך מארץ מצרים. אפילו אם אינו באופן שהארון הולך עמם ... מכל מקום השכינה שורה בישראל כמו שהיה בעליה ממצרים בלי ארון".

¹² ראו פיתוח דרשה זו במדרש ויקרא רבה כו ב פרשת אמור, מובא בדברינו [על לשון הרע](#) בפרשת מצורע. ושם הערנו ש"נופלים" בימי דוד היינו שאמנם נצחו אבל במחיר של נופלים במלחמה. ואי לכך, "נוצחים" בימי אחאב הוא שנצחו בלי שאף אחד נפגע או נפל במלחמה.

¹³ פירוש משך חכמה מפתיע כדרכו. העלייה ממצרים מסמלת דווקא את המצב הירוד בו היו בני ישראל ביוצאם ממצרים – את הצורך בהעלאתם תרתי משמע. השימוש בפועל על"ה ממצרים דווקא ביציאה למלחמה, שהיא כאמור הנכונות להגן על החירות והריבונות ולא לחזור למצב של שעבוד, בא לומר שגם לדורות, עם ישראל עשוי להיות במצב הרוחני של יוצאי מצרים שהיו שטופים בעבודה זרה של מצרים (ראו דברינו [משכו וקחו לכם](#) בפרשת בא, [מתחיל בגנות ומסיים בשבח](#) בפסח וכן [כולנו גרים](#) בחג השבועות) – אבל לא דברו לשון הרע! ואם המדרש הגדול אומר שעל מנת לעלות ולעמוד במלחמה, מספיקה קריאת שמע, בא משך חכמה ואומר

יהושע פרק כד טז-זי – ברית שכם

ויען העם ויאמר חלילה לנו מעזב את ה' לעבד אלהים אחרים: כי ה' אלהינו הוא המעלה אתנו ואת אבותינו מארץ מצרים מבית עבדים ואשר עשה לענינו את האתות הגדולות האלה וישמרנו בכל הדרך אשר הלכנו בה ובכל העמים אשר עברנו בקרבם: ¹⁴

שופטים פרק ו – מלחמת גדעון

ויהי כי זעקו בני ישראל אל ה' על אדות מדין: וישלח ה' איש נביא אל בני ישראל ויאמר להם כה אמר ה' אלהי ישראל אנכי העליתי אתכם ממצרים ואציא אתכם מבית עבדים: ... וירא אליו מלאך ה' ויאמר אליו ה' עמך גבור החיל: ויאמר אליו גדעון בי אדני ויש ה' עמנו ולמה מצאתנו כל זאת ואיה כל נפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו לאמר הלא ממצרים העלנו ה' ועתה נטשנו ה' ויתגנו בכף מדין: ¹⁵

שמואל א פרק י פסוקים יח-ט – מינוי מלך ראשון בישראל

ויהי כי יצא מלך ישראל פ פה אמר ה' אלהי ישראל אנכי העליתי את ישראל ממצרים ואציל אתכם מיד מצרים ומיד כל הממלכות הלחצים אתכם: ואתם היום מאסותם את אלהיכם אשר הוא מושיע לכם מפל רעותיכם וצרותיכם ותאמרו לו כי מלך תשים עלינו ועתה התיצבו לפני ה' לשבטיכם ולא לפיכם: ¹⁶

שמואל ב פרק ז פסוק ו – בניית המקדש

כי לא ישבתי בבית למיזם העלתי את בני ישראל ממצרים ועד היום הזה ואהיה מתהלך באהל ובמשכן: ¹⁷

מלכים א פרק יב פסוק כח – חטאי בית ראשון

ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר אלהים רב לכם מעלות ורושלים הנה אלהיך ישראל אשר העלוד מארץ מצרים: ¹⁸

שמספיק שתהיה ביניכם אחוה ורעות ולא תדברו לשון הרע איש על רעהו. ונראה שדברים אלה של משך חכמה יכולים להצטרף להצעתנו לעיל לסגור על בני ישראל שבחטא העגל השתמשו בפועל על"ה.

¹⁴ להלן נסקור בתמצית את אזכור הפועל על"ה בהקשר עם יציאת מצרים, נביאים ובכתובים (מצאנו 25 אזכורים כאלה ולא נוכל לפרט ולדרוש על כולם). כאן הוא האזכור הראשון בברית יהושע בשכם עם בני ישראל, בה לאחר סקירה היסטורית קצרה (מקצתה מצויה בהגדת ליל הסדר), פונה יהושע במפגיע לעם שיבחרו באיזו דרך הם רוצים ללכת: " ... בחרו לכם היום את מי תעבדון אם את אלהים אשר עבדו אבותיכם אשר מעבר הנהר ואם את אלהי האמרי אשר אתם יושבים בארצם ואנכי ובייתי נעבד את ה' ". והעם עונה: "חלילה לנו מעזב את ה' לעבד אלהים אחרים: כי ה' אלהינו הוא המעלה אתנו ואת אבותינו מארץ מצרים מבית עבדים וכו' ". פנייה זו של יהושע לעם – חריפה בהרבה מזו של אליהו בהר הכרמל - דורשת הסבר. מה פשר 'התנתקות' זו מהעם? מה רע כל כך כבר עשו שם בני ישראל עד שהוא פונה אליהם ב"הצעה" כזו? אבל בתשובת העם אפשר שאנחנו שומעים כאן מענה נגדי (תיקון) ל"העלוד" של חטא העגל.

¹⁵ כך במלחמת גדעון במדין. אך כבר בתחילת הספר נזכרת העליה ממצרים בדברי המלאך אל הנוכחים בגלגל, בפרק ב פסוקים א-ב: "ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הכנים ויאמר אלהי אתכם ממצרים ואביא אתכם אל הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם ואמר לא אפר בריתי אתכם לעולם: ... ולא שמעתם בקולי מה זאת עשיתם". ראו גם במלחמת יפתח בפרק יא שם בחילופי הדברים של יפתח עם מלך בני עמון: "ויאמר לו לה אמר יפתח לא לקח ישראל את ארץ מואב ואת ארץ בני עמון: כי בעלותם ממצרים וילך ישראל במדבר עד כי שני קדשה". אף הקשה מכל הוא הפסוק בפרק יט ל, בפרשת פילגש בגבעה: "והיה כל הראיה ואמר לא נהיתה ולא נראתה פזאת למיזם עלות בני ישראל מארץ מצרים עד היום הזה שימו לכם עליה יצו ודבר".

¹⁶ שלוש פעמים נזכרת העלייה ממצרים בפרשת בקשת העם למנות להם מלך והתנגדותו הנחרצת של שמואל. ראו כבר בדברי הקב"ה אל שמואל א בפרק ח פסוק ח: "ככל המעשים אשר עשו מיום העלתי אתם ממצרים ועד היום הזה ויעבדו אלהים אחרים כן המה עשים גם לך", וכן גם בכינוס החוזר של העם בפרק יב פסוק ו: "ויאמר שמואל אל העם ה' אשר עשה את משה ואת אהרן ואשר העלה את אבותיכם מארץ מצרים". ונזכר עניין זה גם במלחמת עמלק, ראו שמואל א פרק טו: "כה אמר ה' צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל אשר שם לו בדרך בעלתו ממצרים: ... ויאמר שאול אל הקיני לכו סרו רדו מתוך עמלקי פן אספך עמו ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל בעלותם ממצרים ויסר קיני מתוך עמלק". היא המלחמה שבסופה קרע שמואל מאחור את מלכותו. האם היה מצופה מעם ישראל שלא יבקש מלך בעקבות נס העלייה ממצרים? האם יש קשר ליציאה למלחמה שראינו לעיל בפרשת שופטים שבה העם צריך לבטוח בה? "המעלך מארץ מצרים"?

¹⁷ בשירת הים נחזה המקדש אחרי הנטיעה בארץ, ככתוב בשמות טו ז: "תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכן לשבתך פעלת ה' מקדש אדני כוננו ידך". אבל כאן לכאורה מסתפק הנביא באוהל ובמשכן וכבר מצאנו בראש פרשת תרומה שהמשכן נקרא מקדש, ככתוב: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם". האם נאמר בדומה למלך לעיל, שאזכור העלייה ממצרים בא לציין את הפשטות והשגחת ה' הישירה שאיננה זקוקה למקדש מפואר כמו גם לא למלכות? אולי. אך רמב"ן בפירושו לבמדבר טז כא פרשת קרח, מפרש פסוק זה כטענה על עם ישראל: "שהיה עונש על ישראל בהתאחר בנין בית הבחירה, שהיה הארון הולך מאהל אל אהל כגר בארץ ואין השבטים מתעוררים לאמר נדרוש את ה' ונבנה הבית לשמו". ראו פירושו שם והנושא דורש עיון בהרחבה.

¹⁸ אלה עגלי הזהב שעשה ירבעם בעת קריעת הממלכה לבית יהודה ובית ישראל, ולא בכדי יש כאן חזרה ברורה על פסוקי חטא העגל. ראו אגב אזכור זה גם בספר נחמיה ט יח: "אף כי עשו להם עגל מסכה ויאמרו זה אלהיך אשר העלך ממצרים ויעשו נאצות גדולות". בכלום לשון על"ה ממצרים. ומחלוקת הממלכה באנו לסופה, כנזכר בתיאור גלות ממלכת ישראל במלכים ב ז ז: "ויהי כי חטאו בני ישראל לה' אלהיהם המעלה אתם מארץ מצרים ויד פרעה מלך מצרים וייראו אלהים אחרים", ושם בפסוק לה-לו: "ויכרת ה' אתם ברית ויצום לאמר לא תיראו אלהים אחרים ולא תשתחוו להם ולא תעבדו ולא תזבחו להם: כי אם את ה' אשר העלה אתכם

ירמיהו פרק טז פסוק יד-טו – לא תיאמר עוד עליית מצרים?

לכן הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים: כי אם חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות אשר הדיחם שמה והשבתיים על אדמתם אשר נתתי לאבותם: ¹⁹

הושע פרק ב פסוקים טז-יז – כיום העלייה ממצרים

לכן הנה אנכי מפתיה והלכתיה המדבר ודברתי על לבה: ונתתי לה את כרמיה משם ואת עמק עכור לפתח תקוה ונתתה שמה כימי נעוריה וכיום עלתה מארץ מצרים: ²⁰

עמוס פרק ג פסוקים א-ב – על כן אפקוד עליכם את עוונותיכם

שמעו את הדבר הזה אשר דבר ה' עליכם בני ישראל על כל המשפחה אשר העליתי מארץ מצרים לאמר: רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם: ²¹

תהלים פרק פא פסוקים י-יא – שני הדברות הראשונים

לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר: אנכי ה' אלהיך המעלה מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו: ²²

חג שמח ומחכים

מחלקי המים²³

מים אחרונים: מקובלים וידועים ארבע לשונות הגאולה: והוצאתי, והצלתי, וגאלתי ולקחתי, שהם בין השאר הבסיס לארבע הכוסות של ליל הסדר. היכן לשון "העליתי"? התשובה היא מן הסתם, משום שלשון מדויקת זו לא מצויה בתורה, ²⁴ רק בנביאים ובכתובים. אך המבקשים להזכיר בכל זאת גם את לשון על"ה, יהדורו **בכוס חמישי – והבאתי** ויחברו את "העליתי" עם "הבאתי", שהרי הביאה לארץ ישראל היא גם עלייה, וכמדרשים הרבים על ארץ ישראל (כנען) שאליה עולים וממנה יורדים, משום שהיא "גבוהה מכל הארצות".

מארץ מצרים בלח גדול ובזרוע נטויה אתו תיראו ולו תשתחוו ולו תזבחו. ובני ישראל לא עשו כן ושכחו את עלותם מארץ מצרים ולפיכך ירדו מהארץ.

¹⁹ וחזור על כך ירמיהו כמעט מילה במילה בפרק כג פסוקים ז-ח: "לכן הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים: כי אם חי ה' אשר העלה ויאשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדיחתי שם וישבו על אדמתם". הוא ירמיהו שפרק יא פסוק ז נזוף בעם ישראל: "כי העד העדתי באבותיכם ביום העלותי אותם מארץ מצרים ועד היום הזה השכם והעד לאמר שמעו בקולי". ואילו כאן, תאפיל הגאולה לעתיד לבוא גם על העלייה הניסית ממצרים. ראו פירוש רש"י על הפסוק "אודה ה' בכל לבי אספרה כל נפלאותיך" בתהלים ט ב. מפרש רש"י שם: "כל נפלאותיך - גאולה האחרונה ששקולה כנגד כל הנסים, כמו שנאמר (ירמיהו טז): לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל ממצרים וגו'". ובמכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה טז, דרשת ר' אלעזר בן עזריה: "עוד כלל זה דרש: לכן הנה ימים באים נאם יי ולא יאמר עוד חי יי וגו' (ירמיהו טז יד - טו) - למה הדבר דומה? לאחד שהיה מתאוה לבנים ונולדה לו בת - נודר בחייה. חזר ונולד לו בן, הניח את הבת והיה נודר בחייה הבן. רבי שמעון בן יוחאי אומר: למה הדבר דומה? לאחד שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב. ניצל ממנו והיה מתנה נסים שנעשו לו בזאב. פגע בו ארי וניצל הימנו, הניח מעשה זאב והיה מתנה נסים שנעשו לו בארי". אך להלן נראה פירושים מרוככים (ומנוגדים) של דברי ירמיהו אלה.

²⁰ נראה שהושע מתווכח כאן עם ירמיהו. הגאולה לעתיד לבוא תזכיר את גאולת מצרים ותעלה בכבוד את זכרונה. הוא הושע שגם אמר בפרק יב פסוק יד: "ובנביא העלה ה' את ישראל ממצרים ובנביא נשמר". וכך נראים גם דברי ישעיהו בפרק יא פסוק טז: "יהיה מסלה לשאר עמו אשר ישאר מאשור כאשר היה לישראל ביום עלתו מארץ מצרים". אין צורך להאפיל על עליית מצרים, גם לעתיד לבוא. וכך גם המשנה בברכות א ה שאנחנו מצטטים בהגדה: "... למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך ... וחכמים אומרים: ימי חיך - העולם הזה, כל ימי חיך - להביא לימות המשיח". ובתוספתא ברכות א י נמשכת הדרשה: "אמר להם בן זומא: וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח? והלא כבר נאמר: לכן הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפון! אמרו לו: לא שתיעקר יציאת מצרים ממקומה, אלא שתהא יציאת מצרים מוסף על מלכויות. מלכויות עיקר ויציאת מצרים טפילה".

²¹ השימוש בלשון על"ה ממצרים יוצר ציפיות ומעמיד את מי שעלה ונפדה ונגאל במעלה. והמעלה מחייבת. וכפירוש אבן עזרא על הפסוק: "רק אתכם - כאומר ידעתי מכאוביכם והצלתי אתכם ותחת שתעבדוני מרדתם ב, על כן אפקוד. והנכון כדרך בקרובי אקדש וככה דרך המלכים לכעוס על עבדיהם העומדים לפניהם שידעו מנהגם יותר מן הכפריים". ראו בדומה פירוש רד"ק על הפסוק. עוד בעמוס פרק ב פסוק י: "ואנכי העליתי אתכם מארץ מצרים ואולף אתכם במדבר ארבעים שנה לרשת את ארץ האמרי", ובפרק ט פסוק ז: "הלא כבני כשנים אתם לי בני ישראל נאם ה' הלא את ישראל העליתי מארץ מצרים ופלשתיים מפפתור וארם מקיר". אז גם עמים אחרים עלו או הועלו?

²² הרי לנו חזרה בהצלבה על שני הדברות הראשונים: תחילה לא יהיה ואח"כ "אנכי". ר"אנכי" כאן הוא "המעלה מארץ מצרים" – לא "הוצאתי". נראה שבעל תהלים מייחל למעין מעמד הר סיני חדש של תחילה סילוק עבודה זרה ואח"כ התעלות לאמונה בקב"ה.

²³ מים שלנו בדלייה ושאיבה, בעריכה וחלוקה. אבל לא שלנו במקורות ובנביעה. הכל של חכמינו ופרשנינו וזכרונם לברכה.

²⁴ שמות ו-ז פרשת וארא: "לכן אמר לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצלתי אתכם מעבדתם ונאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים: ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים". ובפסוק הסמוך: "והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אתה ללך מורשה אני ה'".